

ЗАКАРПАТСЬКІ ДІАЛЕКТИЗМИ ЯК МАТЕРІАЛ ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ МОВНОЇ СТАРОВИНИ. 5

Анотація. У статті розглядаються закарпатські діалектизми, успадковані переважно від праслов'янської мови і відсутні в багатьох українських діалектах та в літературній мові чи вживані в останній рідко або як архаїзми.

Ключові слова: закарпатський діалектизм, українська мова, праслов'янський, лексика, семантика, етимологія.

Ця праця продовжує серію однойменних публікацій автора (див.: Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія «Філологія». – 2008. – Вип. 19; 2011. – Вип. 25; 2012. – Вип. 27; Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Зб. наук. праць. – Ужгород, 2010. – Вип. 14) про архаїчні діалектизми закарпатського говору. Простежуються їхні ареали на українській діалектній території, фіксація в пам'ятках української писемності та поширення в інших слов'янських мовах. Як засвідчує наше дослідження, ці лексеми своїм корінням сягають староукраїнського, нерідко праслов'янського і навіть індоєвропейського періодів, проте вони поки що не виявлені в багатьох чи в більшості інших українських говорів та в основному не вживаються в українській літературній мові, а якщо деякі з них і використовуються, то обмежено. Всебічне вивчення їх має важливе значення для українського і слов'янського мовознавства. Далі подаємо нариси про наступну частину таких слів.

Д'іл, ^{ла}, ч., *заст.* 1) 'ділянка лісу, відведена для рубки лісу і заготівлі дров': *Заєтра йдеме в д'іл на дрыва*; 2) 'одна з гір у гірському пасмі, за яким знаходиться Румунія': *Хмары з Д'іла усе на дошч* [ССк.: 65]. Це слово з дещо відмінними значеннями відоме і в інших закарпатських говірках: *діл* 'ліс' [Поп.: 58], також 'гора' [ВхЗак.: 214], 'водороздел', 'лес (на одной стороне горы)', 'угодыя', 'часть' [Керча, I: 222], *дыл* 'пасмо гір' [Гнатюк: 238], *Д'іл* (назва гори [Н.,Т.: 75]); також в інших українських говорах: півн.лемк. *діл* 'поле на вершинах гористої місцевості' [Пиртей: 58], *Д'іловец* (топонім [Турчин: 84]), бойк. *діл* 'пасмо гір' [Он., I: 220], бойк. *діл* 'гірський хребет', *діл водний* 'розтока' [Жел.: 185; Марус.: 226], гуцул. *діл* 'ліс', 'гора' [Яп.: 42], *діл* 'гірський хребет, що розділяє села' [П.,Г.: 49], надсян., наддністр., волін. *діл* 'горбок' [Stud.: № 453], сх.поліс. *діл* 'часть, доля' [Гр., I: 391]. *Д'іль* у староукраїнських писемних пам'ятках фіксується вперше 1392 р. [ССУМ, I: 337], див. ще [1501, СУМ 16-17, IX: 18]; закарп. *д'іль* 'гора (лесистая)' [Дэжэ-2: 44–45]. У давньоруській писемності, напр. у «Руській Правді», *д'іль* має значення 'раздел, дележ' [Срез., I: 789–790]. Це слово має відповідники майже в усіх слов'янських мовах, на підставі чого реконструюють прасл. **dělъ* (індоєвропейського походження), яке, як уважає більшість етимологів, стало твірною основою для дієслова **děliti*. Первинне значення

слова **dělъ*, очевидно, 'ділення, поділ', яке збереглося у східнослов'янських, польській, чеській, болгарській, сербській, хорватській мовах. На основі цього значення виникло 'частина, доля (в результаті розподілу)', успадковане всіма слов'янськими мовами, зокрема й українською, і, мабуть, найновіше, але дуже давнє значення 'те, що поділяє територію, визначає межу, вододіл, підвищення, гора', збережене в західних говорах південно-західного наріччя української мови, а також у польській, болгарській, сербській, хорватській мовах. Останнє значення можна вважати праслов'янським семантичним діалектизмом (детальніше див. [SP, III: 143–145], а також [ЕСУМ, II: 90; Rud., II: 139–140; Фасм., I: 495; Slaw., I: 189; БЕР, I: 472; Skok, I: 406–406; ЭССЯ, V: 8–9]).

Д'іл'їзма, ^ы, *ж.* 'ділення, поділ': *Прийшла Полан'а на д'іл'їзму, вбы йуй нівіска ур'їху дала* [ССк.: 65]. Нам невідомо, чи вживається це слово в інших українських говорах або в інших слов'янських мовах, але є спільнокореневі іменники із близькою семантикою, та, проте, з іншими формантами; пор. сер.наддніпр. *дільо́жка* 'ділянка землі' [ЛисЧ: 11], гуцул. *ділєвшина* 'поділ майна, здобичі' [ГГ: 60], а також рос. *делёж*, розм. *делёжка* 'дільба, ділення', розм. 'паювання', 'поділ', діал. *делёжка* 'отдельный участок пашни каждой категории, которая приходится на душу' (тобол., урал.), 'участок земли' (дон.), 'время, затраченное на дележ денег' (перм.), *дележёр* 'старик, избранный для раздела земли' (дон.) [СРНГ, VII: 341]. Ст.рос. *дележь* фіксується в рукописному лексиконі першої половини XVIII ст. [Черн., I: 239]. На підставі цього матеріалу можна вичленувати в укр. закарп. *д'іл'їзма* твірну основу *д'іл'їж-* (< **dēlež-*, утворену від **dělъ* або, на наш погляд, імовірніше, від **děliti*; аналогічно укр. *свербіж*, рос. *свербёж* – від укр. *свербіти*, рос. *свербеть*; пор. [Тихонов, I: 284; II: 76]; див. вище *д'іл*) і дериватор *м-а*. *Д'іл'їзма* належить до непродуктивного словотвірного типу, отже, є архаїчним за утворенням.

Д'ілниц'а, ^і, *ж.* 'прохід (в огорожі і под.)': *Училили субі д'ілниц'у в плот'і та ход'ат через наш горот* [ССк.: 66]. Це слово відоме і в інших закарпатських говірках (*ділниця* 'межа', 'засака', 'заграждение', 'разделитель' [Керча, I: 223]) та в інших українських говорах; пор. бойк. *д'іл'ніц'а* 'частина плоту від стовпа до стовпа', 'ділянка землі, яку отримав син або дочка від батька',

‘частина огорожі біля церкви або кладовища, яку повинен був зробити селянин’ [Он., I: 220], гуцул. *дільниця* ‘пліт з лому’ [ВхЮж.: 15], *дінниця* ‘усе, що покладене на межі: плоти, лони, мури і т.д.’ [Шух., V: 284] (-*нн*- < -*лн*- унаслідок асиміляції), *dilnycia, dilenyacia* ‘засіка, межа, на якій лежить чимало зрубаних смерек’ [Jan.: 43], *дільниця* ‘забор ломовий или из сучья’, зах.укр. *дільниця* ‘плетень, которым отделяют засеваемые поля от дороги или селения’, ‘доля, участок’, *дільниця* ‘делез’, ‘деление’, ‘часть’ [Гол.: 535], поділ. та ін. *д’їлиця* ‘рови, якими обкопували колись панські поля’, ‘границя села з полем, рів, огорожа, яка відмежовує село від поля’, ‘кошара, обора для овець’ [Моск.: 31], сх.поліс. *дільниця* ‘надел’, сер.наддніпр. ‘отделенная часть для работы в поле’, ‘полевые ворота за деревнею на выезде’, непаспорт. ‘канавка пограничная’, ‘пай’ [Гр., I: 391; Жел.: 185]. Слово *дільниця* подається також у [СУМ, II: 306] як ‘адміністративно-територіальна або виробнича одиниця’ та як рідк. ‘окрема частина земельної площі’. У вигляді *д’їльниця, д’їльниця, д’їльниця* і под. наявне в ряді писемних пам’яток української мови XIV–XVIII ст., писаних у різних українських землях, з такими значеннями: ‘частка, пай, наділ’, ‘(частина міста) дільниця’, ‘мірка, критерій’ [ТСл.: 858, 860; ССУМ, I: 339; СУМ 16-17, IX: 12], пор. ще закарп. *д’їльниця* ‘огорожа’ [1770-і рр., Дажє-2: 44]. Прасл. **dělъnica* успадковане майже всіма слов’янськими мовами з дещо відмінними значеннями, які можна згрупувати в такі п’ять основних: 1) ‘щось пов’язане з поділом, діленням’ (українська, російська мови), 2) ‘відділена від решти якась ділянка, поле’ (українська, російська, польська, верхньолужицька, болгарська, македонська, сербська, хорватська), 3) ‘частина, яка комусь дісталась при поділі маєтку (українська, польська словацька, усі південно-слов’янські)’, 4) ‘те, що ділить, межа’ (українська, болгарська, сербська, хорватська), 5) ‘особа, яка має долю, пай у чомусь’ (словацька, болгарська). Четверте значення спільне для українських говорів в основному південно-західного та південно-східного наріччя і південнослов’янських мов. Щодо утворення прасл. **dělъnica* немає спільної думки. Одні дослідники вважають його похідним від прикметника **dělъnъ* ‘зв’язаний з поділом, діленням’ [SP, III: 149–150], інші – від дієслова **děliti* або іменника **dělъ*, див. вище *д’їл* [ЭССЯ, V: 10–11].

Д’їт’вак, ¹ка, ч. ‘хлопчик, дитина’: *Heⁿ kывайго, neⁿ бийго, бо вто шче д’їт’вак* [ССк.: 66]. З цією семантикою слово відоме і в інших закарпатських говірках: *дїт’вак* ‘хлопчак, хлопчик’, ‘підліток, хлопець’ [Чопей: 86], *д’їт’вак* ‘дитина’ [КСУ: 25; Н.,Т.: 75], *дїт’вак* ‘ребенок; детка’ [Керча, I: 223], ‘хлопчак’ [Поп: 58]; а також в інших говорах південно-західного наріччя та в середньо-наддніпрянських говірках південно-східного наріччя української мови; пор. півн.лемк. *дїт’вак* ‘хлопчик, який ще мало розуміє, дитина’ [Пиртей: 58], бойк. *дїт’вак* ‘дитина’ [ВхЮж.: 15; Stud.:

№ 264; Он., I: 221], бойк.-наддністр. id. [Друль: 42], гуцул. *дїт’вак* ‘взрослый мальчик’ [Гол.: 535], *дїт’вак* ‘недорослий хлопчик, дїт’вак’ [П.,Г.: 49], *дїт’вак, гїт’вак* ‘хлопчик’ [Jan.: 43], *дїт’вак* згруб. ‘дитина’ [Негрич: 63], наддністр. *дїт’вак* ‘підліток’ [Шило: 110], бойк., волин. ‘малий хлопчик’ [Stud.: № 301], сер.наддніпр. *дїт’вак* ‘мальчуган’ [Гр., I: 392], непаспорт. *дїт’вак* ‘хлопчак, малюк’ [Жел.: 186]. Слово *дїт’вак* ‘маленька дівчинка або маленький хлопчик’ як розмовне подається в [СУМ, II: 309] з ілюстраціями з творів І.Франка, Н.Кобринської та Ю.Смолича – вихідців із території говорів південно-західного наріччя. Описувана лексема – досить давній витвір української мови (пор. *д’їт’вакь, д’їт’вакь* ‘хлопець, хлопчак’ у пам’ятці писемності із Закарпаття [сер.XVI, НІ: 346, 115a]), утворився за допомогою суф. *-ак* від основи давнього українського слова *дїт’ва* зб. ‘дїт’вора’, яке до сьогодні збереглося в подільських, волинських говірках [Моск.: 31; Корз.: 110]; пор. ще ниж.наддніпр. *д’їт’ва* зб. ‘личинки бджіл’, ‘молоді бджоли’ [Чаб., I: 276]. Прасл. діал. *dět(ъ)va* зб. ‘недозріле потомство, діти’, продовження якого збереглися, крім української, також у російській, білоруській, польській (від (XVII ст.), словацькій мовах. **Dětъva* в свою чергу є дериватом від **dětъ* зб., **dēti* мн. ‘діти’ [ЕСУМ, II: 92–93; Фасм., I: 508, 516; ЭСРЯ, I/5: 91; Черн., I: 246–247; Sław., I: 191, 192, 193; MES: 118; БЕР, I: 348–349; ЭССЯ, V: 12–13, 14; 16; SP, III: 165–166; 171]. Відповідник укр. *дїт’вак* є в словацькій мові: *detvaku* мн., експрес. ‘діти, хлопці’ [SSJ, I: 254]. В інших слов’янських мовах еквівалентів поки що не виявлено. У якому зв’язку перебувають між собою українське і словацьке слово і чи не є вони спадщиною праслов’янської мови, поки що важко сказати.

Д’їтина, ¹и, ж. ‘дитина’ [ССк.: 66]. У такому звуковому оформленні та лексичному значенні це слово вживане і в інших закарпатських говірках [Чопей: 86; Н.,Т.: 75; Керча, I: 224]; пор. ще півн.лемк. *дїтина* ‘малий хлопчик або дівчинка’, ‘син або дочка незалежно від віку’ [Пиртей: 58], бойк. *дїтіна* ‘дитина’ [Он., I: 221], півд.лемк., надсян., наддністр. *д’їтіна* ‘дитя’ [Гол.: 535]. *Д’їтіна* ‘дитя, юноша’ засвідчене пам’ятками давньоруської писемності [Срез., I: 795], має відповідники в усіх слов’янських мовах. Прасл. **dětina* ‘дитина’ утворилося за допомогою суф. *-ina* від **dětъ* (див. вище *д’їт’вак*). У староукраїнських писемних пам’ятках досить часто фіксуються написання *д’їтіна, дитина, дїтіна* [сер. XVI, НІ: 466, 1966–197a; XVII–XVIII, ТСл.: 862; XVI, XVII, СУМ 16-17, VIII: 25]. У ряді сучасних українських говорів та в українській літературній мові це слово вимовляється як *дїтіна* (з *и* після *д*). Вважається, що в східнослов’янських мовах звук *и* на місці *ѣ* зумовився асиміляцією до наголошеного *и* в наступному складі (*д’їтіна* > *дїтіна*) [Фасм., I: 516] або, як дехто припускає, що менш імовірно, продовженням можливого прасл. **ditejъ*; пор. латис.

dile 'теля, яке плакається', лат. *filius* 'син', д.інд. *dhītádh* 'нагодований' (див. [ЕСУМ, II: 79; ЭСРЯ, I/5: 138; Slaw., I: 193; БЕР, I: 348–349; Skok, I: 402–403; Bezljaj 98; ЭССЯ, V: 12–13; SP, III: 166]). На думку М.А.Жовтобрюха, асиміляційна зміна голосного [ǣ] в [i] в позиції перед наголошеним [i] в наступному складі відбулася ще в дописемний період, пор. *vētija > *vitija > укр. *витія*, *mēzĩnʹsʹ > *mizĩnʹsʹ > укр. діал. *мизинець*, *sēdiši > *sidiši > укр. *сидиши* та ін. [ЛУМФ: 153]. Проте в деяких південно-західних українських говорах, як свідчать наведені вище факти, у слові *dētina [ǣ] не перейшов в [i], тобто не зазнав асиміляційного впливу наголошеного [i] в наступному складі.

Днис', присл., рідк. 'сьогодні': *Днис'* *мош ко'сити, буде година* [ССк.: 66]. Це слово з тим самим значенням поширене і в інших закарпатських говірках (нерідко також зі суфіксом *-ка*: *днеська, дніська* id.): *днесь* [Чопей: 71; Керча, I: 224], *днись* id. [КСУ: 25; Поп: 58], а також в інших українських говорах; пор. півн.лемк. *днес, днеска* id. [Пиртей: 58], півд.лемк. *днешній, днешній* 'сьогоднішній' (від *днес* – *I.C.*) [ВхЛем.: 237], бойк. *днесь* 'сьогодні' [ВхЮж.: 15], *ннис* (< *днис* – *I.C.*), *днєски, нніски* і под. id. [Он., I: 222], бойк., надсян. *днесь, днєсько* 'ныне, тепер' [Гол.: 515], півд.лемк. *днес* (< *днес* – *I.C.*), *днєска, дніска*, півн.лемк., надсян., бойк., наддністр., волін. *днес'*, а також зах.поліс. *нес'* (< *ннес'* < *днес'* – *I.C.*) 'сьогодні' [Stud.: № 984], галицьке *днесь* id. [Ном.: № 2360; Жел.: 187; Гр., I: 394]. Це слово у вигляді *дньсь, днесь, денесь* 'сьогодні' наявне в найдавніших (від XI ст.) писемних пам'ятках киеворуського [Срез., I: 772] та староукраїнського (*днесь, днес, дньсь, деньс* id.) періодів. На підставі текстів, писаних головним чином на території західних українських говорів, частково Київщини, Чернігівщини (XIV–XVIII) [ТСл.: 727; ССУМ, I: 303; СУМ 16–17, VIII: 39], можна вважати, що в минулому воно мало загальноукраїнське поширення. У наш час його вживання обмежується, ймовірно, говорами Західної України, тому, мабуть, виправданним є поміщення *днесь* 'сьогодні' з ремаркою «західне» у [ВТССУМ: 306] (у СУМі це слово відсутнє). Відоме в усіх слов'янських мовах; пор. рос. діал. *днесь*, ст.біл. *днесь, днесь* (від XVI ст.) [ГСБМ, VIII: 116], пол. *dziś* (< *dzińś*, від XIV ст.), в.луж. *dzens* (від XVI ст.), н.луж. *žins*, полаб. *dans*, чес. діал. *dnes* (від XIII ст.), слвц.діал. *dnes, dñes* (від XVI ст.), болг. *днес*, діал. *денес* (від XIV ст.), слвн. *danes*, діал. *dənəs, dons, don(ə)s* і под., ст.сл. **дньсь** id. Прасл. *dьньсь id. утворилося шляхом поєднання форми знахідного відмінка слова *dьнь 'день' із указівним займенником *сь 'цей'. Із цих двох компонентів, які у формі родового відмінка складені в іншому порядку, утворилися з тим самим значенням укр. діал. (зах.) *сьогодне* [Жел.: 858], рос.діал. *сегодне* [ESSJ, II: 620] < *сего дьне*. У цих лексемах збережена давня форма родового відмінка *дьне* компонента *днь* [Фасм., III: 589]. В укр. діал.

сьогодня [Ном.: № 187; Гр., IV: 238] форма родового відмінка *дня* (< *дья*) від *днь* виникла пізніше під впливом іменників колишньої основи на *-ǫ-*; пор. те саме в рос.літ. *сегодня*, біл. *сягόνня* id. [ТСБМ, V: 443]. В укр.літ. *сьогодні* звук [i] появився, як припускає Й.О.Дзензелівський, за аналогією до слів типу *увечері, вранці* [Дзензелівський 1955: 131], однак такі форми відомі і в російській та білоруській мовах: рос.діал. *севодни* [СРНГ, XXXVII: 106], біл.діал. *сягодни* id. [Насовіч: 631]. Отже, причина зміни етимологічного [e] в [i] – спільна для всіх східнослов'янських мов, тому її треба ще шукати; див. також [Німчук 1971: 266–267; ЕСУМ, II: 95; V: 493; Пр., I: 179; Фасм., I: 519; ЭСРЯ, I/5: 143; Br.: 113; Slaw., I: 206–207; БЕР, I: 400; Skok, I: 380; Bezljaj, I: 94; ЭССЯ, V: 215; ESSJ, II: 620; SP, V: 225–226].

Добрин'ка, ¹кы, ²жс. 1) 'смачна й калорійна їжа': *Йа'ку быс' добрин'ку їз'ів?* 2) *перен., ірон.* 'недобра людина': *Полан'а та'ка добрин'ка, шчо л'ініше її здалеку о'бы'ти* [ССк.: 67]. В інших закарпатських говірках зі значенням 'смакота' вживається слово *добринá* [Поп.: 59]; пор. ще в.луж. *dobrinka* 'присмак', 'смачний кусочок', 'ласощі' [Zeman: 55], серб., хорв. діал. *добринка* 'сорт кавуна; сорт яблук', 'ласкаве звертання молоді (нареченої) до зовиці (чоловікової сестри)' [РСХJ, IV: 391], а також болг. діал. *добринка* 'доброта', 'добро, имуществво', 'благодееяние', 'польза' – демінутив від *добринá* id. [Геров, I: 302]. На підставі цього матеріалу із досить значним ступенем упевненості можна реконструювати прасл. *dobrinьka 'що-небудь смачне', 'добро', утворене за допомогою суф. *-ьka* від *dobrina 'що-небудь добре, цінне, корисне', 'масток, багатство', що має продовження майже в усіх слов'янських мовах, або *dobrynьka – дериват, утворений за допомогою суф. *-ka* від *dobryni 'доброта, ласка, щастя', 'добра людина', що збереглося в східно і південнослов'янських мовах [ЭССЯ, V: 41, 46–47; SP, III: 299–300, 317–318]. В українській мові, крім наведеного вище значення 'смакота', слово *добринá* вживається також зі значеннями: ниж.наддніпр. 'добро, щастя' [Чаб., I: 280], непаспорт. 'хорошее качество' [Гр., I: 398], ст.укр. (XI–XIV) *добрыни, -ня, -на* [Rud., II: 162].

Довбак, ¹ка, ²ч., ³орніт. 'дятел (Dryobates)': *Куї дбвбак дбвбайе, та далеко го чути* [ССк.: 67]. Назва *довбáк* з тим самим значенням поширена і в інших закарпатських говірках [ДзЛАЗ: 127; Н.,Т.: 78; Керча, I: 227] та в інших українських говорах південно-західного наріччя: бойк. *доўбáк* [AGB, I: 73], буков. *довбáк* [СБГ: 97], наддністр. *довбáк, дувбáк* id. [Шило: 111, 113] та ін. [КДА: 15; ЕСУМ, II: 99]. Більш поширеною в цьому наріччі є назва дятла *довбáч* [ОЛA, I: 20]. Для укр. *довбáч* id. відповідниками є пол.діал. (кашуб.) *dlėbák* 'долото' [Sychta, I: 218], в.луж. *dołpak* 'горіходавка' [Zeman: 61], діал. *doupak, dupak, dumrak* 'дятел', слвц.діал. *dlubak* 'той, хто повільно працює'. Прасл. *dьlbakь 'той, хто довбає', 'дятел' утворене

за допомогою суф. *-акъ* від **dъlbati* 'довбати' [SP, III: 246]; пор. ще [ЕСУМ, II: 99; ЭССЯ, V: 206].

ДѢВГ(Х), га і дѡвгу, ч. 'борг': Уд: алам му дѡвх. *Ледвы м уишѡв из дѡвѡгу* [ССк.: 67]. Ця назва відома і в інших закарпатських [Н., Т.: 78; Бевка: 57; Керча, I: 227], а також у північнолемківських [Турчин: 85], бойківсько-наддністрянських [Друль: 12], гуцульських [Шух., V: 64; Jan.: 46; П., Г.: 49], буковинських [СБГ: 97], галицьких, подільських [Ном.: № 8314, 10654; Грінч., I: 401], взагалі в західноукраїнських [Гол.: 517] говірках. Цю лексему записав Д. Яворницький в українській слобожанській говірці сучасної Курської області: *Довгівшия не верне* [Яв.: 193]. Як діалектне *довг* ід., а також 'обов'язок' подається в [СУМ, II: 330] з ілюстраціями з творів М. Коцюбинського, І. Чендея, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Грабовського. Ст. укр. *долгъ, довгъ* ід. засвідчується текстами, писаними на території сучасних Закарпатської Чернівецької, Волинської, Житомирської, Полтавської та інших областей у XV–XVII ст. Багаторазово фіксується, починаючи з XI ст., *дѡлгъ* зі значеннями 'борг', 'обов'язок' у киеворуських писемних пам'ятках [СДРЯ, III: 121]. З такою самою семантикою ця лексема відома майже в усіх слов'янських мовах: рос. *долг*, біл. *доўг*, пол. *dlug*, полаб. *daüg*, влуж. *doth*, н.луж. *dlug*, чес. *dluh*, слвц. *dlh*, болг. *дѡлг*, серб., хорв. *dug*, слвн. *dolg*, ст.сл. *дѡлгъ* ід. Прасл. **dъlgъ* 'борг', 'обов'язок' переконливої етимології не має. Припускається його індоєвропейське походження; пор. гот. *dulgs* 'борг', ст. ірл. *dliget* 'обов'язок, право', кімр. *dlÿu, dylyu* 'борг'. Від і.е. **dhlgo-s, *dhlgh-* 'борг'. Інші версії (зв'язок з *дѡвгуй*, запозичення з готської, виведення з і.е. **del-/dol-* 'рубати') малоїмовірні [ЕСУМ, II: 99–100; Фасм., I: 524; Черн., I: 261; ЭСРЯ, V: 160–161; ЭСБМ, III: 144; Вг.: 90; Slaw., I: 148; MES: 121; БЕР, I: 455; Skok, I: 453; ЭССЯ, V: 179–180; SP, III: 237–239].

ДѢВГОВАТИ, гуїу, гуїеш і **дѡвжити**, жу, жиш, *недок.* 'боргувати': *Иа вам иче дѡвгуйу митер пишницѣ і. Кум уже давно дѡвжит ми доста много гроши* [ССк.: 67]. Ці дієслова з тим самим значенням відомі і в інших закарпатських говірках [Керча, I: 227; Поп: 59]; пор. ще гуцул. *довгувати* ід. [П., Г.: 49], ст.укр. *должѣса* 'aes alienum conflo contrago' [XVII, ЛСЛ: 44], а також рос.діал. *долговать* 'быть должным, брать в долг' (арханг.), *должѣть* 'одалживать' (сиб., том.) [СРНГ, VIII: 107; 111], пол. *dlużyć* 'боргувати, позичати в кого' (ст.пол. від XVI ст.), влуж. *dolžić* [Zeman: 61], н.луж. *dlužyś* ід., ст.чес. *dluhovati* (рідко), *dlužovati, dlužiti* [Tráv.: 253], слвц. *dlhovati, dlziť sa* [SSJ, I: 273], болг. *дѡлгувам* [Геров, I: 296], *дѡлжа* [Бершт.: 138], мак. *должи* [МРС: 96], серб., хорв. *дѡговати, дѡжити се* ід., діал. *дѡжити* 'позичати кому' [Толстой: 106, 107], слвн. *dolgovati, dolžiti* 'звинувачувати в чому' [Kotnik: 45]. Прасл. **dъlgovati, *dъlžiti* 'боргувати', перен. 'бути зобов'язаним' – деривати від **dъlgъ* 'борг' [ЭССЯ, V: 180; SP, III: 237, 240–241].

Дѡвжен, дѡвжний, а, е 'який боргує': *Она ми дѡвжена иче сто рублѣу; повинен: Иа вам не дѡвжен був есе казати* [ССк.: 68]. Обидві форми з цими значеннями поширені і в інших закарпатських [Чопей: 72; Керча, I: 228], а також у північнолемківських (*довжний* [Пиртей: 59], *доўжен, доўжни* [Турчин: 85]) та в інших українських південно-західних говірках (*дѡвжний, дѡвжний, дѡвжен* [Гол.: 517; Жел.: 190]); пор. ще ниж.наддніпр. *довжен* 'повинен' [Чаб., I: 282]. У пам'ятках староукраїнської мови *долженъ, должонъ, довженъ* і под. 'винний, винен (який має борг)', 'зобов'язаний' фіксується багаторазово, починаючи з 1411 р. [ТСл.: 745, 772; ССУМ, I: 315; Дѡжѣ-1: 82; Дѡжѣ-2: 37; СУМ, 16–17, VIII: 108]. У текстах киеворуської доби з цими значеннями вживається *дѡлжний* і под. (від XI ст.), ст.сл. *дѡлжньнъ* ід. [Срез., I: 759]. Прасл. **dъlžьnъ* ід. утворене за допомогою суфікса *-ьnъ* від **dъlgъ* 'борг' [ЭССЯ, V: 181; SP, III: 243–245].

Дѡвжник, ка, ч. 'боржник': *Дѡвжник весело бере, айбо т'ашко уд: айе* [ССк.: 68]. З такою самою семантикою слово *довжнік* поширене і в інших закарпатських [Чопей: 72; Керча, I: 228; Поп: 59], а також у північнолемківських [Пиртей: 59], бойківсько-наддністрянських [Друль: 12], гуцульських (у Закарп. обл.) [П., Г.: 49], буковинських [СБГ: 97], в інших говірках південно-західного [Жел.: 190] і інших двох наріч української мови [Гр., I: 400; Чаб., I: 286; СЛ.: 48]. *Довжнік* 'боржник' як діалектне з ілюстрацією з твору О.Кобилянської подається в [СУМ, II: 333]. *Должнікъ* ід. (уперше 1435 р., Сучава [ССУМ, I: 315]), *довжнікъ* і под. ід. фіксуються писемними пам'ятками з різних українських земель [ТСл.: 772; СУМ 16–17, VIII: 109; Дѡжѣ-1: 83; Дѡжѣ-2: 37]. *Дѡлжьнікъ* і под. ід. наявні в киеворуських писемних пам'ятках від сер. XI ст. [Срез., I: 758]. Відповідники цієї лексеми наявні в усіх слов'янських мовах (ст.сл. *дѡлжьнікъ* [SJSSt., I: 488]). Прасл. **dъlžьnikъ* 'боржник' утворене за допомогою суфікса *-икъ* від пикметника **dъlžьnъ* (див. вище *дѡвжен*) [ЭССЯ, V: 180–181; Черн., I: 261].

Дѡвжниц'а, і, жс. 'боржниця' [ССк.: 68]. Хоча ця назва в інших лексикографічних діалектних джерелах та писемних пам'ятках української мови майже не виявляється (пор. хіба що ниж.наддніпр. *должніц'а* ід. [Чаб., I: 286]), проте вона має точні відповідники майже в усіх слов'янських мовах; пор. рос. *должніца* [МАС, I: 423], біл. *даўжніца* [ТСБМ, II: 151], влуж. *dolžnica* [Zeman: 61], чес. *dlužnice* [Tráv.: 253], слвц. *dlžnica* (рідко) [SSJ, I: 274], болг. *дѡлжница* [Геров, I: 296] ід., серб., хорв. *дѡжница* 'дружина боржника', заст. 'боргова розписка (письмове зобов'язання)' [РСХJ, V: 11], слвн. *dolžnica* 'боржниця'. На підставі цього матеріалу можна реконструювати прасл. **dъlžьnica* – дериват від **dъlžьnъ* (див. вище *дѡвжен*), утворений за допомогою суфікса *-ica*.

Дѡвѡл'ний, а, е 'задоволений': *Иа дѡвѡл'на с'войыми д'итми* [ССк.: 68]. Слово *довѡльний*

(довольний) із зазначеною семантикою поширене і в інших закарпатських [Чопей: 73; Керча, I: 229] та в інших говірках південно-західного (буков. *довольний, довольний* id. [СБГ: 97], див. ще [Гол.: 517; Жел.: 191]), а також у говорах південно-східного та північного наріч української мови [Гр., I: 405]. В українській літературній мові вживається тільки закономірний фонетичний варіант *довільний* зі значеннями 'нічим не обмежений', 'який виникнув, здійснюється за власним бажанням', 'необґрунтований', рідко 'достатній' [СУМ, II: 334]. В ряді староукраїнських писемних пам'яток XVI–XVIII ст. фіксуються варіанти *довольний, доволный, доволенъ* зі значеннями 'задоволений', 'достатній' [ТСл.: 748–749; СУМ 16-17, VIII: 76]. Лексема *довольный* 'довольний, довольствующийся', 'достаточний, необхідний' багаторазово виявляється в киеворуській писемності (від XI ст.) [Срез., I: 687; СДРЯ, III: 29–30]. Для неї наявні відповідники в переважній більшості слов'янських мов усіх груп. Прасл. **dovolъnъ* уживалося з трьома основними значеннями: первинне 'який задовольняє чийсь потреби', похідні від нього 'достатній, який вистачає' та 'задоволений'. Перші два зараз мають загальнослов'янське поширення, а третє характерне тільки для східних і західних слов'янських мов. Праслов'янський прикметник **dovolъnъ* міг утворитися на основі словосполучення *do vol'ę (do vol'ě)* або від дієслова **dovoliti* 'погодитися на що-небудь, дозволити' (пор. укр.діал. *доволити* 'довольствоваться, содержат' [Гр., I: 405], див. ще [ВТССУМ: 310]); детальніше див. [ЕССЯ, V: 88–89; SP, IV: 162–164]. Отже, в українських діалектах до сьогодні збереглося давнє (праслов'янське) значення 'задоволений' цього слова, а в літературній мові відсутнє.

Дозирати, райу, зираш, (райеш), *недок.* 'доглядати': *Баба в нас, н'іврбуку, файна, бо ми їй дозираємо* [ССк.:]. В інших закарпатських говірках *дозирати* має значення 'оглядати, придивлятися' [Чопей: 75; ВхЗак.: 215], 'пасти (худобу)' [Поп: 59]; пор. півн.лемк. *дозирати* 'доглядати' [ВхГЛ: 410; Пиртей: 59], 'наглядати, стерегти' [Турчин: 86], півд.лемк. *дозріти* 'добачити' [ВхЛем.: 236; Гр., I: 411], бойк. *дозирати* 'стерегти', 'доглядати', 'піклуватися' [Он., I: 225], гуцул. 'доглядати, пильнувати, стерегти' [Ж., П.: 49; ГГ: 61; П., Г.: 49; Друль: 64], буков. 'доглядати' [СБГ: 98], зах.укр. *дозріти* 'усмотреть, присмотреть' [Гол.: 519], *дозирати* 'оглядати' [Жел.: 193]. Слово *дозирати* подається в [СУМ, II: 348] як діалектне зі значеннями 'доглядати' (ілюстрації з творів М.Черемшини, І.Чендея, Л.Мартовича), 'наглядати' (іл. з тв. Марка Вовчка, О.Маковея). *Дозирати, дозрѣти* зі значенням 'доглядати, пильнувати' засвідчуються в ряді писемних пам'яток XVI–XVIII ст. з різних українських земель [ТСл.: 758; СУМ 16-17, VIII: 88; Дзжє-2: 38]. *Дозрѣти* 'созерцать', 'блюсти, соблюдать, наблюдать', 'увидеть, обнаружит' фіксується в киевських

текстах від XI ст. [Срез., I: 690; СДРЯ, III: 34]; пор. рос. діал. *дозирать* 'присматривать, наблюдать, ухаживать' [СРНГ, VIII: 94], біл. *дозіраць, дозрѣць* 'присматривать, надзирать' [Насовіч: 138], 'доглядати' [Тур., II: 27], пол. *dojrzec* 'добачити', 'доглянути' [ПУС, I: 175], ст.пол., діал. *doźreć, dożreć* і под. [Sław., I: 153], влуж. *dozrawić* id. [Zeman: 74], чes. *dozirati* 'присматривать, наблюдать, следить' [ЧРС, I: 151], слвц. *dozriet'* 'звернути увагу, доглянути', 'подивитися' [SSJ, I: 319], болг.діал. *дозирати, дозрѣж* 'замечать' [Геров, I: 315, 316], слвн. *dozreti* 'усмотреть, предвидеть' [Kotnik: 50], ст.сл. *дозьрѣти* 'созерцать, наблюдать, узнавать' [SJSSt., I: 501]. Прасл. **dozirati/*dozrēti*, утворені за допомогою преф. *do-* від **zrēti* 'бачити, дивитися', мали два значення: 'дивитися, оглядати' і 'доглядати' [ЕСУМ, I: 279–281; Фасм., II: 106; Sław., I: 153; БЕР, I: 671–672; ЭССЯ, V: 90; SP, IV: 167–168].

Дойок, дуйка, ч., анат. 'дійка': *Кобы в коровы хут' оден дойок да'вав зур'ілкы вад' ви'на* (жарт) [ССк.: 70]. Ця лексема відома і в інших закарпатських, а також у гуцульських говірках; пор. закарп. *дойок* [Чопей: 75; Бевка: 58; Н., Т.: 77], гуцул. *дойок* [Шух. I: 193; Гр., I: 412; Ж., П.: 50; П., Г.: 49], бойк.-наддністр. *дійок* id. [Друль: 64]; пор. також пол.діал. *dojek*, болг. *doek*, серб., хорв. *dojak* id. Прасл. **dojъkъ* чол.р. 'дійка', утворене за допомогою суф. *-ъkъ* від **dojiti* 'доїти'. Від цього дієслова за допомогою суф. *-ька* утворене і **dojъka* жін.р. id. (відоме зараз в усіх слов'янських мовах, укр.літ. *дійка* id.) [ЭССЯ, V: 55; SP, IV: 41].

Долонь, долони, ж., анат. 'долоня': *Витко, йак на долони* [ССк.: 71]. *Долонь* id. поширене і в інших закарпатських [Чопей: 76; ВхЗак.: 215; Н., Т.: 77; Керча, I: 236], а також у північно- і південнолемківських [ВхЛем.: 236; Пиртей: 60] (ще і *довон < долон* id. [Турчин: 86]), гуцульських (*doloň* [Jan.: 45]), середньонаддніпряньських (*долонь* [Б.-Н.: 121]), середньополіських (*долон* [Лис.: 68]) говірках. Раніше, очевидно, саме форма *долонь* уживалася майже в усіх українських говорах, бо наявна в текстах, писаних на різних українських теренах усіх трьох наріч української мови (уперше фіксується в писемній пам'ятці з Луцька 1562 р.) [ТСл.: 773; СУМ 16-17, VIII: 111; Бер.: 88]. Ця форма є в Новгородській кормчій 1280 р. [СДРЯ, III: 40], хоча, заради справедливості, зауважимо, що в писемності Київської Русі переважала церковнослов'янська неповноголосна форма *длань* [ib., II: 473]; пор. рос.діал. *долонь* [СРНГ, VIII: 114], біл. *далонь*, пол. *dłoń*, влуж., луж. *dloň*, полаб. *dlan*, чes., слвц. *dlaň*, болг., мак. *dlan*, серб., хорв. *dlan*, слвн. *dlan*, ст.сл. *длань* id. Прасл. **dolъnъ* id. споріднене з лит. *dėlna, dėlnas*, латис. *dēlna* id. Зіставлення праслов'янського слова зі словами в інших мовах непевні, хоча деякі етимологи роблять припущення про праіндоєвропейський характер кореня цього слова [ЕСУМ, II: 106; Фасм., I: 526; II: 448; Черн., I: 256, 463; Sław, I: 417; MES: 120; БЕР, I: 399; Skok, I: 417; Bezlaj, I: 104; ЭССЯ, V: 63–64; SP, IV: 65–66].

Доста, присл. 'досить': *Ми́н'і доста́ того, шчо майу́* [ССк.: 74]. Це слово з тим самим значенням відоме і в інших закарпатських говірках, а також в інших українських говорах південно-західного наріччя; пор. закарп. *д́оста* [Чопей: 78; Бевка: 58; Н.,Т.: 78; Керча, I: 242], *дость* [Семен.: 225], півн.лемк. *дост* [Пиртей: 61; Турчин: 88], півд.лемк. *дост, дость* [Гол.: 524], бойк. *д́оста* [Он., I: 229], *дось* [Rud., II: 183], бойк.-наддністр. *д́оста* [Друль: 46], гуцул. *д́оста* [ГГ: 62; Ж.,П.: 50; П.,Г.: 50; Негрич: 64], буков. *д́оста* [СБГ: 100], *досіти* (з твору Ю.Федьковича [Жел.: 200]), наддністр.-волин. *дос* [Шило: 111]. Як діалектне *д́оста* id. подається в [СУМ, II: 387] (ілюстрації із творів О.Гуреїва та О.Кобилянської). У пам'ятках староукраїнської писемності *доста* id. фіксується від XVIII ст. (Закарпаття), *дость* id. із XVII і XVIII ст., проте значно частіше вживані в староукраїнський період з тим самим значенням *досить* і *досити* [ТСл.: 801, 806–809; СУМ 16-17, VIII: 178]. Для укр.діал. *доста* і *дост(ь)* наявні відповідники майже в усіх слов'янських мовах; пор. з тим самим значенням рос.діал. *доста, дости* [СРНГ, VIII: 14], біл.діал. *досць* [Бяльк.: 156], пол. *dość* [ПУС, I: 188], в.луж. *dosć* [Zeman: 69], чes. *dost, рідше dosti* [Tráv.: 274], слвц. *dost, застар. dosti* [SSJ, I: 307, 310], болг. *доста* [Бершт.: 131], мак. *доста* [МРС: 99], серб., хорв. *доста, заст. дост* [Толстой: 100], слвн. *dosti* [Kotnik: 48], діал. *dosta* [Bezljaj]. Цей прислівник утворений від сполучення прийменника *do* з формою род. відм. одн. іменника **syть* (пор. укр. закарп. *сыт* 'відчуття ситості' [ССк.: 330] чи **syть* або прикметника *syть* 'ситий'). Отже, *dosti* < *do syti*, а *dosta* < *do syta*. Випадіння *ы(u)* (< **y*) пояснюється явищем синкопи, характерним для слов'янських мов, чи, як уважав Ф.Славський, впливом дієслова *dostati* 'вистачати' (укр. розм., рідк. *д́истати* id. [СУМ, II: 309]). Такого ж походження і укр.літ. *д́остить* 'стілки, скільки треба; багато', що має відповідники майже в усіх слов'янських мовах, тільки без синкопи [ЕСУМ, II: 113, 114; Фасм., I: 532; Sław., I: 158; MES: 123; БЕР, I: 415; Bezljaj, I: 108–109; ЭССЯ, V: 86–87; SP, IV: 143–144]. Укр.діал. *дость, дост* виникли внаслідок редукції кінцевого голосного (як у *д́осить*), а *дос* < *дост* унаслідок спрощення звукосполучення *ст*.

Дра́ниц'а, і, ж., б́уд. 'одна з тонких колотих дощечок, якими покривають дах; дранка': *Ту́пур у́же в нас ну́ві хы́жі дра́ниц'ами не́ побива́ють* [ССк.: 78]. Слово *дра́ниця* з цією семантикою вживається і в інших закарпатських говірках [Бевка: 58; Керча, I: 248], у деяких говірках – у фонетичних та акцентних варіантах *дра́ниця* [Поп: 61], *drán'c'a* [Н.,Т.: 78]. За даними літератури, на сучасній українській діалектній території ця лексема поширена також у бойківських (*дра́ниця* [Он., I: 232]), гуцульських (*дра́ниця, ці, ц'у, ц'е* [Stud.: № 24; ГГ: 62; Jan.: 47; Ж.,П.: 50; П.,Г.: 51; Негрич: 65]), буковинських (*дра́ниця* [СБГ: 102]), польських (*дра́ниця* [Арк., I: 141], *дра́ниці* мн. [Лис.: 69]), середньонаддніпрянських (*дра́ниця* 'шалівка, якою оббивають ящик воза' [ЛисЧ: 11]) говірок; пор. ще непаспорт. *дра́ниця* 'дранка для даху та ін.' [Жел.: 203–204; Гр., I: 440]. Як діалектне *дра́ниця* 'дранка' подається в [СУМ, II: 407] з ілюстраціями з творів І.Франка, М.Томчанина, В.Гжицького, П.Козланюка. У староукраїнських текстах, писаних у різних місцях України, фіксується багаторазово (вперше 1542 р.) [ТСл.: 822; СУМ 16-17, VIII: 197–198]; слово *дра́ниця* з неясним значенням виявлено у надписі сер. XI ст. [СДРЯ, III: 77]; пор. з такою або ж дуже близькою семантикою рос.діал. *дра́ниця* [СРНГ, VIII: 172], ст.рос. *дра́ниця* [СлРЯ 11-17, IV: 350], біл. *дра́ниця* [ТСБМ, II: 195], пол. *dranica* [ПУС, I: 194]. У західнослов'янських та російській мовах семантика слова *dranica* пов'язана також із покаранням, биттям. На підставі наведеного матеріалу виводять прасл.діал. **dъranica*, що має продовження тільки в східних і західних слов'янських мовах. Утворилося за допомогою суфікса *-ica* від **dъranь/*dъranъ*, етимологічно пов'язаних із дієсловом **dъrati* 'драти', **dъrti* 'дерти' [ЕСУМ, I: 41–43; ЭССЯ, V: 217; SP, V: 227–229]. Отже, ця лексема має здавна загальноукраїнський характер, проте досі зберігає в нормативних словниках статус діалектної одиниці (див. ще, напр. [ВТССУМ: 326]).

Дра́че, а, с., зб. 'колючі кущі': *Дра́че – вто́тирн'е, дер'бивуска, вс'е, шчо ко́ле* [ССк.: 78]. *Дра́ча* id. поширене і в інших закарпатських говірках [Чопей: 80; КСУ: 26; Керча, I: 248]; у [Поп: 61] *дра́ча* 'сухий хмиз'; пор. ще степ. *драч* 'колючий кустарник' (Добруджа в Румунії [Гр., I: 441]), поділ. *драч* 'прилад, який очищає лущиння з насіння соняшника' [Моск.: 32], поліс. *драч* 'розпушувач ґрунту' [Лис.: 69], ст.укр. *драчь* 'терня' [сер.XVII, ЛСЛ: 444], *драчіе* 'хвойне дерево' [1627, Бер.: 33], д.рус. *драчіе* 'рослина Valeriana celtica L.' [1047, сп.XV, Срез., I: 720], а також рос.діал. *драч* 'дерев'яний клин, при помощи которого колят толстые дрова', 'точильный камень' [СРНГ, VIII: 176], ст.рос. *драчіе* 'лекарственное растение' [XVII, СлРЯ, IV: 351], біл.діал. *драч* 'старий віник' [Тур., II: 39], пол. *dracz* 'барбарис звичайний, Berberis vulgaris', 'вид агрусу Ribes uva crispa' (від XV ст.), чes.діал. і ст.чes. *dráč* 'Berberis' [Machek: 52], слвц. *dráč* id. [SSJ, I: 323], болг. *драка* зб. 'колючий кустарник', перен. 'задира, забіяка' [Бершт.: 133], діал. *драчище* 'місце, заросле колючими кущами' [РРОД: 116], серб., хорв. *драч* чол.р., *драча* жін.р. 'терн, терновник', 'колючка', *драче* зб. 'тернові кущі' [Толстой: 103], слвн. *drač* 'колючая трава, сорняк', 'хворост, прутья, належник' [Kotnik: 50]. Це слово в українській та інших слов'янських мовах має й інші, на наш погляд, переносні значення ('зди́рство', 'зди́рник', 'зади́рака, забіяка' та ін.). Прасл. **dračь*, одне із значень якого 'колюча рослина', котре збереглося до сьогодні в українській, західних та південних слов'янських мовах і котре,

як про це свідчать значення слова *драч* в українській, польській, словенській, *драка* в болгарській мовах, очевидно, було первинним, утворилося за допомогою суфікса *-ць* від дієслова **дыгати* 'драги' [ЕСУМ, I: 124; Budz.: 287; ЭССЯ, V: 215–216; SP, V: 226].

Дристати, дришчу, дришчеш, *недок.* 'страждати проносом': *Найіламс'а слив та ц'і'льий дин'нын'і дришчу; дрискати*, айу, аш (айеш), *недок.*; **дриснути**, ну, неш, *док.* 'видавати під напором дрібними порціями яку-небудь напіврідку масу; страждати проносом': *Дриснути може достигла слива, парадіц'а. Шчус'йанын'і ц'і'льий дин' дрискайу. Куриц'а дрискат. І чіл'адник може дрискати;* 'давати малими порціями, потроху': *Шчо ты мін'і не" даи ус'ый дбвг, ай дрискаш пок'рехты* [ССк.:79]. Ці слова поширені зі значенням 'мати пронос' і в інших закарпатських говірках (*дриснути*, *дристати* [Чопей: 80], *дристати* [Н.,Т.: 79], *дріскати* [Керча, I: 249]), а також у гуцульському (*дріскати*, *дристати* [ГГ: 63; Јап.: 48; Негрич: 65]) та, очевидно, в ряді інших говорів, можливо, не тільки південно-західного, але й інших двох наріч української мови; пор. непаспортизовані в словниках О.Афанасьева-Чужбинського, М.Закревського, Є.Желехівського, Б.Грінченка та ін. *дристати* та похідні, пов'язані із *дріскати* – *дрискуля*, *дріслявка*, *дріслівка* 'слива скороспілка', *дрісливиці*, *дрісля* 'пронос' і под. (див., напр. [Жел.: 205; Гр., I: 443]). Дивно, що дієслова *дріскати*, *дріснути*, *дристати*, як і жодне споріднене з ними похідне слово не введені ні до [СУМ], ні до найбільшого тлумачного словника української мови [ВТССУМ] навіть на правах діалектних. А між тим це дуже давні лексеми, зокрема дієслівні, які мають відповідники в усіх слов'янських і в деяких індоєвропейських мовах; пор. рос.прост. *дрисать* 'мати пронос', біл. *дрыстаць*, пол. діал. *drzystać*, *drystać*, *drzystnać*, *drzysnać*, в.луж. *dristać*, н.луж. *drišćaś*, *drišćiš*, чes.діал. *dřistať*, *dřistat*, слвц.діал. *dristať*, болг. *дриска*, діал. *дришта*, мак. *дрска*, серб., хорв. *driskati*, ст. *dristati*, діал. *дриска*, ст.слвн., діал. *dristati*, *driskati* id. Для прасл. **dristati/*driskati* id. є безсумнівні відповідники в германських мовах; пор. д.ісл. *drīta* 'випорожнюватися, бруднитися', д.англ. *drītan*, ниж.нім. *drīten* id., *dreet* 'бруд, нечистоти' [ЕСУМ, II: 128; Фасм., I: 538; Sław., I: 172–173; БЕР, I: 428–429; Skok, I: 440; Bezlaj, I: 114; ЭССЯ, V: 116; SP, IV: 237–238].

Дры'ва, дры'в, *мн., зб.* 'дрова': *На зиму дры'в треба много; дры'во*, *ва*, *ч.* 'поліно': *Вурз'одно дры'во в шпор, абы вгин'не" згас;* 'кусок деревини для палива': *Прын'ус ис хаици читаве дры'во* [ССк.: 79]. Відомо, що рефлексія давніх **trьt*, **trьt*, **tьt* в українській мові зумовлювалася сильною або слабкою позицією редукованого *ь* чи *ь*. У сильній *ь > о*, *ь > е*, а в слабкій *ь, ь* занепали, і на їх місці розвинувся голосний *и* (*кров* < *крьвь*, *кривавий* < *крь'авый*, *глотка* < *гльтька*, *глитати*

< *гльтати* і т.д.). В українських діалектах *ь* та *ь* у сильній позиції рефлексувалися в основному, як у літературній мові, але в слабкій виникли значні розбіжності, особливо в говорах південно-західного наріччя. Тут іноді спостерігаються відмінності і в сильній позиції, напр. у формі род.в. *дры'в* слова *дры'ва* із нашої закарпатської говірки (див. вище) або у формі *дрыва* і *дрыва* в деяких бойківських говірках [Он., I: 233]. На лінгвістичній карті [АУМ, II: № 70] бачимо, що найпоширенішою є форма *дри'ва* (у значній частині надністрянського, більшій частині бойківського, майже в усьому гуцульському, буковинському, меншій частині західнополіського говорів, поодиноких надсянських та холмських говірок, див. ще [Он., I: 233; ГГ: 63; Ж.,П.: 51; П.,Г.: 51; Негрич: 65]). З фонетичного погляду вона цілком закономірна (*дри'ва* < *дрь'ва*), але відрізняється від укр.літ. *дрова*, яка, очевидно, теж закономірна, бо в ній *о* в наголошеній позиції. Помітний ареал займає форма *дры'ва* (більша частина закарпатських говірок, див. ще [Чопей: 81; Бевка: 59; Н.,Т.: 79]), яка також фонетично закономірна (*ры* < *рь* у ненаголошеній позиції). У північно- і південнолемківських говірках поширена форма *дырва*, *дырва* (див. також [ВхГЛ: 410; Пиртей: 57]), у якій *ыр* < *ьр*, як у інших аналогічних лемківських словах (*кыр'авый* 'кривавий', *кыр'иштити* 'кришити', *кыр'тина* 'купка землі, нарита кротом', *кыр'тиця* 'крит' і под. [Турчин: 141]). До речі, подібна рефлексія *ь* та *ь* у цих та інших аналогічних словах відбулася і в тих закарпатських говірках, де поширена форма *дры'ва*. Остання зі значенням 'дрова' фіксується вперше в пам'ятці української мови 1424 р. [ССУМ, I: 328], див. ще *дрыва* id. в [ТСл.: 833; СУМ 16-17, VIII: 208; Дзжб-2: 43]. Для укр. *дрыва* і под. є відповідники в усіх слов'янських мовах. Прасл. **drьvo*, мн. **drьva* 'дрова' праіндоєвропейського походження [ЕСУМ, II: 131–132; Фасм., I: 539; Черн., I: 269; БЕР, I: 458–459; ЭССЯ, V: 141–142; SP, V: 18–19].

Дры'варн'а, *ж.*, 'приміщення для дров, місце, де зберігають дрова; дровитня': *У дры'варни складають дры'ва* [ССк.:79]. Це слово з тим самим значенням вживається і в інших закарпатських (*дры'варня* [Чопей: 81; ВхЗак.: 216; Керча, I: 251], *дриварня* [Бевка: 59]), а також у південнолемківських (*дры'варн'а*, *дри'варн'а*, *древарн'а* і под. [Ганудель, III: № 67]), гуцульських (*дриварні* [ГГ: 63], *дриварн'у* [П.,Г.: 51], *дроварні*, *дриварні* [Негрич: 65]) говірках південно-західного наріччя та у західнополіському діалекті (*дроварн'а* [Арк., I: 144]). З тією самою семантикою воно поширене в західнослов'янських мовах; пор. в.луж. *drjewarnja* [Zeman: 76], чes. *dřevárna*, *drvárna* [Tráv.: 298], слвц. *dreváreň* [SSJ, I: 327] та ще пол. *drzewalnia* id. [ПУС, I: 200], в якому, очевидно, *l < r*. Отже, можна стверджувати, що це спільне українсько-західнослов'янське утворення, яке, можливо, сягає праслов'янського періоду; пор. ще відповідники з тією самою твірною основою (прасл. **drьvarь*

‘дроворуб’ [ЭССЯ, V: 140]; укр.діал. *дроварь* ід. [ЕСУМ, I: 131; Керча, I: 251]), але з іншими формантами в південнослов’янських мовах: болг. *дрварник* [Чукалов: 178], *дрварник* ‘дроворуб’ [Геров, I: 370], серб., хорв. *дрварница* ‘дровяної склад’ [Толстой: 103], словн. *drvarnica* ід. [Kotnik: 53], мак. *дрварник* ‘поленниця’ [МРС: 101].

Друбл’а, і, ж. ‘дрібнота’: *Друбл’а може быти друбна р’іпа, малин’кі д’іточкы, нурус’атка – ус’е друбне* [ССк.: 80]. З тим самим значенням слово *друбля* поширене і в інших закарпатських говірках [Чопей: 80; Керча, I: 249], також *друбня* ід. [Бевка: 59]; пор. бойк. *дрібья* ‘домашня птиця’, *дріб* ‘дріб’язок, дрібнота’ [Он., I: 234], гуцул. *дрібл’е* ‘дрібнота (домашні тварини)’ [Ж.,П.: 51], *дрібл’ї* ‘овечка’ [П.,Г.: 51], наддністр. *дроб’є* ‘домашня птиця’, ‘хмиз’ [Шило: 112], півн.лемк. *дріб*, *дроб’ю* ‘свійська птиця, вівці, кози’ [Пиртей: 64], *дріб* ‘вівці, кози’ [ВхГЛ: 411], зах.укр. *дріб* ‘домашня птиця’, ‘мала рибка’, гуцул. *дріб* ‘вівці’ [Гол.: 528]; пор. також рос.діал. *дробье* ‘дробленна крупа, сечка’ [СРНГ, VIII: 190], пол.діал. *drobie, dróbie* ‘домашня птиця’ [SP], серб., хорв. *дробље* ‘нутроші, тельбухи’ [РСХЈ, IV: 727], словн. *drobje* ‘щось дрібне’. Походять від прасл. **drobъje* зб. ‘дрібні, малі предмети, дрібна частина чого-небудь’, яке в свою чергу утворене від **drobъ/*drobъ* ід., а також ‘дрібні домашні тварини, птиця’ за допомогою суфікса *-ъje* [ЕСУМ, I: 128–129; Фасм., I: 539; Skok, I: 141–141; Bezlaј, I: 115; ЭССЯ, V: 121; SP, IV: 250].

Дружба, ы, ч., вес. ‘перший товариш молодого на весіллі; боярин, шафер’: *Дружба несе курагдов* [ССк.: 80]. Із цим значенням лексема *дружба* поширена і в інших закарпатських [Чопей: 80; Н.,Т.: 79; Керча, I: 250; Поп: 61], а також у північнолемківських [ВхГЛ: 411; Пиртей: 64; Турчин: 91], гуцульських [ГГ: 64; Ж.,П.: 51; П.,Г.: 52; Негрич: 65], бойківсько-наддністрянських [Друль: 47], буковинських [СБГ: 104], подільських (з наголошенням *а*: *дружба́* [Моск.: 32]) говірках південно-західного наріччя, у західнополіському говорі [Арк., I: 144] північного та у говірках південно-східного [Жел.: 207; Гр., I: 447–448] наріч української мови. Як застаріле і діалектне *дружба* ід. уведено до [СУМ, II: 423–424] (ілюстрації з твору М.Коцюбинського та повісті І.Муратова «Буковинська повість»). Ст.укр. *дружба* з цим значенням не засвідчене писемними пам’ятками, а має інші два значення ‘дружба, приятелювання’ (XV–XVII ст.) та ‘гурт, громада’ (XVIII ст.) [ТСл.: 830–831; СУМ 16-17, VIII: 213]. Лексема *дружба* ‘дружба’ ‘товарищество, содружество’ фіксується в текстах Київської Русі [Срез., I: 731–732; СДРЯ, III: 93]; пор. рос.діал. *дружба* ‘друг, подруга’ [СРНГ, VIII: 212], біл.діал. *дружбант* ‘товариш жениха на весіллі, шафер’ [СПЗБ, II: 92], *дружко́* ід. [Насовіч: 246], пол.літ. *družba* [ПУС, I: 199], ст.пол. (від XV [Sław. I: 171]) і діал. *družba* [Karł., I: 375], в.луж. *družba* [Zeman: 79], н.луж.діал., чес. [Tráv.: 295], словц. *družba* ід. [SSJ, I: 336] ід. Прасл.

*družьba утворене від **družiti* за допомогою суфікса *-ьba*. Первинним значенням праслов’янського слова було ‘дружба’, яке збереглося в старопольській і східнослов’янських мовах; на його основі розвинулися похідні ‘товариші, товариство, компанія’ (до сьогодні характерне для південнослов’янських мов) і ‘друг, товариш; товариш жениха на весіллі, шафер’, яке поширене в східних і західних слов’ян [ЕСУМ, II: 133–134; Пр., I: 197–198; ЭССЯ, V: 135–136; SP, IV: 281–282].

Дружка, ы, ж., вес. ‘перша подруга молоді на весіллі’: *На свал’бі мали быти дві ку’мы та й дві дружкы* [ССк.: 80]. Слово *дружка* з тим самим значенням уживається як в інших закарпатських говірках [Чопей: 80; Н.,Т.: 79; Керча, I: 250], так і в говірках усіх трьох наріч української мови; пор. бойк.-наддніст. *друшка* [Друль: 47], півн.лемк. *дружка* [Пиртей: 64], гуцул. *друшка* [Ж.,П.: 51; П.,Г.: 52], буков. *дружка* [СБГ: 104], зах.поліс. *дружка* [Арк., I: 144], степ. (район Добруджі в Румунії) *дружка* [ГрбВД: 18], *дружк’ї* мн. [ГрбМ: 68], сх.укр. *дружка* ід. [Гр., I: 448], *дружчини* ‘свадебне угощення «дружкам» невесты’ [Яв.: 208]. У [СУМ, II: 424] *дружка* подається зі значенням ‘дівчина, яка на запрошення молоді бере участь у весільному обряді’ і діалектним ‘товариш молодого, що бере участь у весільному обряді’; пор. ст.рос. (пск.) *дружка* ‘дружка (на свадьбе)’ [1648, Срез., I: 732], діал. (у багатьох говорах) *дружка* ‘распорядитель на свадьбе со стороны жениха (иногда невесты)’ [СРНГ, VIII: 215–217], біл.діал. *дружка* ‘перша подруга молоді на весіллі’ [Тур., II: 41], пол.літ. *družka* ід. [ПУС, I: 199] (ст.пол. від XV ст.) [SP], в.луж. *družka* [Zeman: 79], словц. *družička, družica* ід. [SSJ, I: 336]. Прасл. **družьka* ід. утворилося за допомогою суфікса *-ьka* від **drugъ* або **družiti* [ЕСУМ, I: 133–134; ЭССЯ, V: 136–137; SP, IV: 284].

Дуброва, ы, ж. ‘дубовий ліс’: *Коло Салдобыша была файна дуброва, та урубав її кал’гос* [ССк.: 80]. Ця назва поширена і в інших закарпатських говірках [Чопей: 82; Керча, I: 252]; пор. також гуцул. *дубр’ова* [Шух., I: 177; Јап.: 48; Ж.,П.: 52; П.,Г.: 52; Гр., I: 452], наддністр. *Дубр’ова, Дубр’івка, Дубр’івники* (назви гори, горбів [Габор.: 133]), зах.укр. *дубр’ова* ід. [Гол.: 530; Жел.: 208], сер.поліс. *дубр’ова* ‘листяний ліс, переважно дубовий’ [Лис.: 70], сер.наддніпр. *дубр’ова* ‘більшою дубовий лес’ [Б.-Н.: 125], зах.поліс. (мікротопоніми) *Дуброва Мокра, Дубр’їука, Дубр’івци’а* та ін. [АркМ, I: 240]. Отже, у такому фонетичному вигляді ця назва вживається на території всіх трьох наріч української мови. Аналогічною географією характеризуються староукраїнські тексти, в яких *дуброва* ‘дубовий ліс’ (рідше *дубрава*, ще рідше *доброва* ід.) фіксується багаторазово, а вперше від XIV ст. [ТСл.: 835–836; ТМат., I: 235; ССУМ, I: 329; СУМ 16-17, VIII: 220–221]. *Дубрава, дуброва* ‘лиственный лес, преимущественно дубовый’ засвідчені найдавнішими (XI ст.) пам’ятками давньоруської писемності [Срез., I:

739–740; СЛРЯ 11-17, IV: 370–371; СДРЯ, III: 97]; пор. рос. *дубрава*, заст. *дубрѡва* 'листяний ліс, перев. дубовий', біл. *дубрѡва*, пол. *dąbrowa* 'дубовий ліс' (ст.пол. від XIV–XV ст.), в.луж., н.луж. *dubrawa*, ст.чес. *dúbrava*, чес. *doubrava* id., слвц. *dúbrava* id., а також 'гора з дубовим лісом', болг. *дѣброва* 'густий ліс', мак. *дабрава* 'гай, діброва', серб., хорв. *дубрава* 'ліс', 'заповідний ліс', слвн. *dobrava* 'гай', 'ділянка лісу', ст.сл. *ДѢБРАВА*, *ДѢБРОВА* 'діброва, ліс'. Прасл. **dǫbrava*/**dǫbrova* 'дубовий ліс', 'листяний ліс, перев. дубовий' загальноприйнятої етимології не має. Одні дослідники пов'язують його етимологічно з **dǫbrъ* 'дуб', інші вважають похідним від **dǫbrъ* id.; пор. пол. *dąbr* id., а також 'дубовий гай, діброва', ст.болг. (від XIII ст.) *ДѢБРЪ* id., а також рос. *дубрѡвый* 'относящийся к дуброве, дубровный' у словосполученні *В дубрѡвый лес* [СРНГ, VIII: 241], серб., хорв. *dumbrov* 'ліс'. Інші версії менш вірогідні (детальніше [Фасм., I: 548; ЭСРЯ, I: 5: 203; Черн., I: 272–273; Вр.: 85–86; Sław., I: 140–141; MES: 123; БЕР, III: 453; Skok, I: 449; Bezljaj, I: 106; ЭССЯ, V: 93–94; SP, IV: 178–185]). Укр.літ. *дїбрѡва* 'листяний ліс, у якому переважає дуб' [СУМ, II: 296] – пізніший варіант давнішого (а тепер тільки діалектного) *дубрѡва* (вперше у вигляді *дѣброва* засвідчений у тексті 1581 р. із села Унів, нині село Міжгір'я Перемишлянського району Львівської обл. [СУМ 16-17, VIII: 220]), який виник, очевидно, на основі варіанта *доброва* (вперше фіксується в староукраїнському тексті 1582 р. [ib.: 221]), в якому *o < y (< ѡ)* під впливом *o* в наступному складі, а *доброва > дїброва* внаслідок закономірного переходу *o > i* в закритому складі, пор. [ЕСУМ, II: 84].

Думу, присл. 'додому': *Пѡд' думу, бо вже нуч* [ССк.: 72]. Ця лексема в дещо відмінному звучанні поширена і в інших закарпатських (*домѡв* [Чопей: 77], тут узагальнена графема *ѡ* передає звуки [y], [i], [i]) залежно від групи закарпатських говірок; *дому́, дому́в* [Семен.: 225; Керча, I: 238]; *домі́, домі́й* [Н.,Т.: 77]; *домі́в, дому́* [Поп: 60]), а також у лемківських (*домѡ́в, дому́, дому́в* [Гол.: 52]; *домі́в, домі́м, домню́* [Пиртей: 60]; *домі́у* [Турчин: 87]), гуцульських (*домі́в* [Шух., V: 190; Jan.: 45]), буковинських (*домі́в* [Гр., I: 419]) та інших південно-західних (*домі́в, домі́й* [Жел.: 196]) говірках. Прислівник *домі́в* 'додому' подається як діалектне слово в [СУМ, II: 362] з ілюстраціями із творів І.Франка та І.Чендея. Ст.укр. *домовъ, домовъ* id. багаторазово відзначається в писемних пам'ятках XV–XVII ст. (з території надністрянських говірок від 1435 р. [ССУМ, I: 317; ТСл.: 779]); у найдавніших киеворуських текстах фіксуються *домовъ, домови, домовъ* id. [Срез., I: 702; СДРЯ, III: 44–45]. Цей прислівник – праслов'янське утворення; **domovi*/**domovъ* 'додому' має продовження в більшості слов'янських мов: рос. *домѡй*, діал. *домѡвъ* (арханг., север.), *домѡв* (смол., тамб., твер., орл.), біл.діал. *дамѡў* [Насовіч: 140; Бяльк.: 148; СПЗБ, II: 20], в.луж. *domoj* [Zeman: 62], чес. *doti*

[Tráv.: 268], слвц. *domov* [SSJ, I: 296], серб., хорв. *domov, domom* [Skok, I: 424], слвн. *domov* 'додому' [Kotnik: 46], діал. *domu, domu, domo* id. [Bezljaj]. Найімовірніше, **domovi* – давня форма давального відмінка однини іменників колишньої основи на *-ъ*; варіант **domovъ* – результат редукції попередньої форми, як, напр., у прислівнику **dolovъ < *dolovi* 'внизу, вниз' (укр. *до́лі*, діал. *долі́в, долу́в, долу́* і под. id.) [Фасм., I: I: 528; Черн., I: 262; ЭСРЯ, I/5: 168; Bezljaj, I: 108; SP, IV: 92]. Укр.діал. *домі́в, дому́в, домі́в* виникли закономірно внаслідок переходу давнього *o* в другому (новозакритому) складі в *i (y, i)* після занепаду редукованого *ь* у наступному складі. У варіантах *дому́, домі́й* відпав кінцевий *в*; варіанти *домі́й, домі́йй* постали в результаті випадіння інтєрвокального *в* у формі *домови* (< прасл. **domovi* 'додому'), а далі редукції кінцевого *и(i)*, отже: *домови > домѡи > домѡй > домі́й (домі́йй)*; подібно виникли рос. *домѡй*, в.луж. *domoj* id. (див. вище). У закарп. *думу́* голосний *у* в першому складі розвинувся з *o* під впливом *у* в наступному складі. Лемк. *домі́м* < *домі́в* унаслідок асиміляції *в* до *м*; пор. серб., хорв. *domom* id. (див. вище).

Дуплатки, у, мн.; одн. *дуплаток*, тка, ч. 'доплата': *Дус'тавим на рѡбѡт'и дуплатки* [ССк.: 73]. У цих словоформах *у < o* в закритому складі. *Дѡплаток* зі значенням 'остальной платеж' відоме і в інших українських говірках південно-західного наріччя [Гол.: 522]; пор. укр.бачванське *дѡплаток* 'надбавка' [СРС, I: 242], ст.укр. *доплатка* 'додаткова плата, приплата; решта платні' [XVIII, ТСл.: 786], а також пол. діал. *dopłotka* 'доплата', в.луж. *doplatk, doplatka* [Zeman: 64], чес. *doplatek* [Tráv.: 269], слвц. *doplatok* [SSJ, I: 300], серб., хорв. *доплатак* [Толстой: 98], слвн. *doplatek* id. [SP, IV: 108], на основі чого можна передбачати прасл. **doplatъkъ* 'додаткова плата, доплата', утворене від **doplatiti* за допомогою суф. *-ъkъ*.

Дуркати, айу, аш (айеш), *недок.*, *дуркнути*, ну, неш, *док.* 'стукати, грюкати': *Кус' дуркнув у двир'и; дуркотати, кѡчу, кочеш і дуркун'іти, н'у, ниш, недок.* 'підсил. до *дуркати*': *Ко там тул'ко дуркоче?* [ССк.: 81]. Ці дієслівні форми добре відомі і в інших закарпатських говірках та в ряді інших українських говорів південно-західного наріччя: пор. закарп. *дуркати* 'стукати' [Семен.: 225], *дуркотати* [Чопей: 83], *дуркати, дурконіти, дуркнути* [Керча, I: 255; Поп: 62], *дуркати* 'гримати, гримотіти, стукати' [Бевка: 60], *дуркати* 'стукати' [КСУ: 26], а також півн.лемк. *дуркати, дуркотати* [ВхГЛ: 412; Гр., I: 457; Пиртей: 65], *дуркати, дуркнути* [Турчин: 92], півд.лемк. *дуркати* id. [ВхЛем.: 237; Гр., I: 457], бойк. *дуркати, дуркнути* 'стукати', 'вдаряти', *дуркотіти* 'буркотіти', 'гуркотіти' [Он., I: 239], гуцул. *дуркати* 'стукати' [Jan.: 50; Ж.,П.: 52], 'штовахати', 'гримати, стукати' [ГГ: 65], 'стукати, грюкати', 'штовахатися' [П.,Г.: 53], буков. *дуркати (-си, -са)* 'штовахати(ся)' [СБГ: 105], зах.укр. *дуркати, дуркнути* 'стукати' [Гол.: 532; Жел.: 210]. Відпо-

відники цих слів виявлено поки що тільки в польській і словацькій мовах; пор. пол. *durkać, durknać* 'вдаряти, стукати' [SJP, I: 585], слвц. *durkať* 'стукати, грюкати', 'бити (напр. крилами)' [SSJ, I: 344]. Очевидно, це спільні українсько-західнослов'янські утворення звуконаслідувального характеру, див. ще [ДзУЗЛП: 55–56; ЕСУМ, II: 147].

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ДжЕРЕЛ

- Арк.* – Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: У 2 т. – Луцьк, 2000. – Т. 1–2.
АркМ – Словник мікротопонімів і гідронімів північно-західної України та суміжних земель: У 2 т. / Упор. Г.Л.Аркушин – Луцьк, 2006–2007. – Т. 1–2.
АУМ – Атлас української мови: У 3 т. – К., 1984–2001. – Т. 1–3.
Бевка – Бевка О. Словник-пам'ятник: Діалектний словник села Поляни Мараморошського комітату. – Ніредьгаза, 2004. – 178 с.
БЕР – Български етимологичен речник. – София, 1971–1986. – Т. 1–3.
Бер. – Лексикон словенороский Памви Беринди / Підг. тексту і вступ. стаття В.В.Німчука. – К., 1961. – XXXVIII, 272 с.
Бершт. – Берштейн С.Б. Болгарско-русский словарь. – М., 1966. – 768 с.
Б.-Н. – Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підгот. до вид. В.В.Німчук. – К., 1966. – 423 с.
Бяльк. – Бялькевіч І.К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны. – Мінск, 1970. – 512 с.
ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь, 2005. – 1728 с.
ВхГЛ – Верхратский І. Про говор галицких лемків: Словарець. – Львів, 1902. – С. 388–489.
ВхЗак. – Верхратский І. Знадобы для пізнання угорско-русских говорів: Словарець // Записки Наукового товариства ім.Шевченка. – Львів, 1899. – Т. 30. – С. 201–276.
ВхЛем. – Верхратський І. Знадобы для пізнання угорських говорів: Словарець // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1902. – Т. 45. – С. 225–278.
ВхЮж. – Верхратский И. Знадобы до словаря южнорусского. – Львів, 1877. – 88 с.
Габор. – Габорак М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини: Словник-довідник. – 2-е вид., доп., уточн. – Івано-Франківськ, 2008. – 500 с.
Ганудель – Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини: Назви будівництва і транспорту. – Пряшів, 2001. – Т. III. – 216 с.
ГГ – Гуцульські говірки: Короткий словник. – Львів, 1997. – 232 с.
Геров – Геров Н. Речник на българския език. – София, 1975–1978. – Ч. 1–6.
Гнатюк – Гнатюк В. Словарець угорсько-русских місцевих виразів // Етнографічний збірник НТШ. – Т. IV. Етнографічні матеріали з Угорської Русі. – Т. II. – Львів, 1898. – С. 234–251.
Гол. – Дзензелівський Й.О., Ганудель З. Словник української мови Я.Ф.Головацького // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. – Пряшів, 1982. – Т. 10. – С. 311–612.
Гр. – Словарь української мови: У 4 т. / За ред. Б.Грінченка. – К., 1958–1959. – Т. 1–4.
ГрБВД – Горбач О. Діалектний словник північно-добруджанської говірки с.Мургиль над Дунаєм // Записки Наукового товариства ім.Шевченка. – Т. 185: 3б. філол. секції. – Т. 34. – Нью-Йорк etc., 1969. – С. 59–83.
ГрБМ – Горбач О. Діалектний словник північно-добруджанської говірки с.Верхній Дунавець біля Тульчі // Наукові записки Українського технічно-господарського інституту у Мюнхені. – Мюнхен, 1968. – Т. XV (XVIII). – С. 3–44.
ГСБМ – Гістарычны слоўнік беларускай мовы. – Мінск, 1982–2001. – Вып. 1–20.
Дэжэ-1 – Дэжэ Л. Украинская лексика сер. XVI века: Няговские поучения (Словарь и анализ). – Дебрецен, 1985. – 525 с.
Дэжэ-2 – Дэжэ Л. Деловая письменность русинов в XVII–XVIII веках: Словарь, анализ, тексты. – Ніредьгаза, 1996. – 336 с.
Дзензелівський 1955 – Дзензелівський Й.О. Спостереження над системою числівників говірок Закарпатської області // Наукові записки / Ужгород. ун-т. – Львів, 1955. – Т. XIV. – С. 7–80.
ДзЛАЗ – Дзензелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України). – Ужгород, 1958–1993. – Ч. I–III.
ДзУЗЛП – Дзензелівський Й. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. – К., 1969. – 212 с.
ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К., 1982–2012. – Т. 1–6.
Жел. – Желеховский С., Недільский С. Малорусско-німецкий словарь: У 2 т. – Львів, 1885–1886. – 1121 с.
Ж.,П. – Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. – Мюнхен, 2001. – 180 с.
ІУМФ – Історія української мови: Фонетика. – К., 1979. – 368 с.
КДА – Карпатский диалектологический атлас / С.Б.Берштейн, В.М.Иллич-Свитыч, Г.П.Клепикова и др. – М., [1967]. – 271 с., 7, [213] с.
Керча – Керча Р. Словник русинсько-русский: У 2 т. – Ужгород, 2007. – Т. 1–2.

- Корз.* – Корзюнок М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок // Українська діалектна лексика: Зб. наук. праць. – К., 1987. – С. 62–267.
- КСУ* – Сірка Й, Муличак Ю., Баушенко А. Короткий словник говірки села Ублі. – Зіген; Пряшів, 1999. – 64 с.
- Лис.* – Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К., 1974. – 260 с.
- ЛисЧ* – Лисенко П.С. Словник специфічної лексики правобережної Черкащини // Лексикографічний бюлетень. – К., 1958. – Вип. 6. – С. 5–21.
- ЛСЛ* – «Лексикон словено-латинській» Є.Славинецького та А.Корецького-Сатановського // Лексикон латинський Є.Славинецького. Лексикон словено-латинський Є.Славинецького та А.Корецького-Сатановського / Підгот. до вид. В.В.Німчук. – К., 1973. – С. 421–540.
- Марус.* – Марусенко Т.А. Матеріали к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) // Полесье: (Лингвистика. Археология. Топонимика). – М., 1968. – С. 205–255.
- МАС* – Словарь русского языка: В 4 т. – 2-е изд., испр. и доп. – М., 1981–1984. – Т. I-IV.
- Моск.* – Москаленко А.А. Словник діалектизмів українських говорів Одеської області. – Одеса, 1958. – 79 с.
- Насовіч* – Насовіч І.І. Слоўнік беларускай мовы. – Мінск, 1983. – 792 с.
- Негрч.* – Негрч М. Скарби гуцульського говору: Березови. – Львів, 2008. – 224 с.
- Німчук* – Німчук В.В.Словотвір прислівників іменникового (без прийменників) походження в закарпатських говірках // Праці XII Республіканської діалектологічної наради. – К., 1971. – С. 263–273.
- Ном.* – Українські приказки, прислів'я і таке інше / Уклав М.Номис. – К., 1993. – 768 с.
- НП* – Няговские поучения / Факсимил. воспроизвед. текста по изд. А.Л.Петрова. – Ниредьхаза, 2006. – 226 с.
- Н.,Т.* – Николаев С.Л., Толстая М.Н. Словарь карпатоукраинского торуньского говора с грамматическим очерком и образцами текстов. – М., 2001. – 232 с.
- ОЛА* – Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообраз. Вып. I: Животный мир. – М., 1988. – 188 с.
- Он.* – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К., 1984. – Ч. I-II.
- П.,Г.* – Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської обл.). – Ужгород, 2005. – 266 с.
- Пиртей* – Пиртей П.С. Словник лемківської говірки: Матеріали до словника. – Івано-Франківськ, 1986. – 345 с.
- Поп* – Поп Д. Русинсько-українсько-руський і русско-українсько-русинський словарь. – Ужгород, 2007. – 312 с.
- Пр.* – Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка. – М., 1959. – Т. I-II. – 1284 с.
- РРОД* – Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век / Под ред. С.Илчев. – София, 1974. – 607 с.
- РСХЈ* – Речник српскохрватског књижевног и народног језика. – Београд, 1968. – Књ. IV. – 799 с.; Књ. V. – 799 с.
- СБГ* – Словник буковинських говірок. – Чернівці. – 688 с.
- Семен.* – Семенович А. Об особенностях угрорусского говора // Сборник статей по славяноведению, составлен и издан учениками В.И.Ламанского. – СПб., 1883. – С. 212–237.
- СЛ* – Словник діалектної лексики Луганщини. – К., 2002. – 224 с.
- СлРЯ 11-17* – Словарь русского языка XI–XVII вв. – М., 1975 [и след.]. – Вып.1 [и след.].
- СПЗБ* – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: У 5 т. – Мінск, 1979–1986. – Т. 1–5.
- Срез.* – Срезневский И.И. Матеріалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам: В 3 т. – СПб., 1893–1912. – Т. I–III.
- СРНГ* – Словарь русских народных говоров. – М.; Л., 1965 [и след.]. – Вып.1 [и след.].
- СРС* – Сербско-руски словник / Гл.ред. Ю.Рамач. – Нови Сад, 1995. – Т. I. – 896 с.
- ССк.* – Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород, 2007. – 480 с.
- ССУМ* – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У 2 т. – К., 1997–1998. – Т. I–II.
- СУМ* – Словник української мови: В 11 т. – К., 1970–1980. – Т. I–XI.
- СУМ 16-17* – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. – Львів, 1994–2010. – Вип. 1–15.
- Тихонов* – Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка: В 2 т. – М., 1985. – Т. I–II.
- ТМат.* – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: У 2 кн. / Підгот. до вид. В.В.Німчук та Г.І.Лиса. – К.; Нью-Йорк, 2002. – Кн. 1–2.
- Толстой* – Толстой Н.И. Сербскохорватско-русский словарь. – 3-е изд., испр. и доп. – М., 1970. – 736 с.
- ТСБМ* – Глумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т., 6 кн. – Мінск, 1977–1984. – Т. 1–5.

- ТСл.* – Историчний словник українського язика / За ред. Є.Тимченка. – Х.; К., 1930–1932. – Т. I. – XXIV, 947 с.
- Тур.* – Тураўскі слоўнік: У 5 т. – Мінск, 1982. – Т. 2. – 272 с.
- Турчин* – Турчин Є. Словник села Тилич на Лемківщині. – Львів, 2011. – 384 с.
- Фасм.* – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. – 2-е изд., стереотип. – М., 1986–1987. – Т. I–IV.
- Чаб.* – Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпряниці: У 4 т. – Запоріжжя, 1992. – Т. 1–4.
- Черн.* – Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка: В 2 т. – 3-е изд., стереотип. – М., 1999. – Т. I–II.
- Чопей.* – Чопей Л. Русько-мадярський словарь. – Будапешт, 1883. – XLVI, 440 с.
- ЧРС* – Чешско-русский словарь: В 2 т. – М.; Прага, 1973. – Т. I–II.
- Чукалов* – Чукалов С.К. Болгарско-русский словарь. – 3-е изд., испр. и доп. – София, 1960. – 1192 с.
- Шило* – Шило Г.Ф. Наддністрянський регіональний словник. – Львів; Нью-Йорк, 2008. – 288 с.
- Шух.* – Шухевич В. Гуцульщина. – Львів, 1899–1908. – Ч. I–V.
- ЭСБМ* – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Рэд. В.У.Мартынаў. – Мінск, 1978 [і наст.]. – Т. 1 [і наст.].
- ЭСРЯ* – Этимологический словарь русского языка / Под руков. и ред. Н.М.Шанского. – М., 1963 [и след.]. – Вып. I [и след.].
- ЭССЯ* – Этимологический словарь славянских языков: Праслов. лекс. фонд / Под ред. О.Н.Трубачева. – М., 1974 [и след.]. – Вып. I [и след.].
- Яв.* – Яворницький Д. Словник української мови. – Катеринослав, 1920. – Т. I. – 411 с.
- AGB* – Atlas gwar bojkowskich. Opracowanie głównie na podstawie zapisów S.Hrabca przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN pod kier. J.Riegera. – Wrocław etc., 1980–1991. – Т. I–VII.
- Bezljaj* – Bezljaj F. Etimološki slovník slovenskega jezika. – Ljubljana, 1977–2007. – Т. I–V.
- Br.* – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa, 1970. – 806 s.
- Budz.* – Budziszewska W. Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrody żywej. – Wrocław etc., 1965. – 357 s.
- ESSJ* – Etymologický slovník slovanských jazyků: Slova gramatická a zájmena / Sest. F.Kopečný, V. Šaur, V.Polák. – Praha, 1980. – Sv. 2. – 784 s.
- Jan.* – Janów J. Słownik huculski / Oprac. i przygotował do druku J.Rieger. – Kraków, 2001. – XXX, 306 s.
- Karł.* – Karłowicz I. Słownik gwar polskich. – Kraków, 1900–1911. – Т. I–VI.
- Kotnik* – Kotnik J. Slovensko-ruski slovar. – Ljubljana, 1950. – 735 s.
- Machek* – Machek V. Česká a slovenská jména rostlin. – Praha, 1954. – 367 s.
- MES* – Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. – 2-е, oprav. a dopl. vyd. – Praha, 1968. – 867 s.
- Rud.* – Rudnyčyj J.B. An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language. – Winnipeg; Ottawa, 1962–1980. – Vol. I–II.
- SJP* – Słownik języka polskiego / Pod red. J.Karłowicza, A.Kryńskiego i W.Niedźwiedzkiego. – Warszawa, 1900–1927. – Т. I–VIII.
- SJSt.* – Slovník jazyka staroslověnského. – Praha, 1958–1997. – Т. I–IV.
- Skok* – Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Zagreb, 1971–1974. – Knj. 1–4.
- Sław.* – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków, 1952 [і наст.]. – Т. I [і наст.].
- SP* – Słownik prasłowiański / Pod red. F.Sławskiego. – Wrocław etc., 1974 [і наст.]. – Т. I [і наст.].
- SSJ* – Slovník slovenského jazyka. – Bratislava, 1959–1968. – I–VI d.
- Stud.* – Лексичні матеріали з Галичини І.Зілинського // Studia nad dialektologią ukraińską i polską / Oprac. i przyg. do druku M.Karaś. – Krakow; Warszawa, 1975. – 239 s.
- Sychta* – Sychta B. Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej – Wrocław etc., 1967–1973. – Т. I–VI.
- Tráv.* – Trávníček F. Slovník jazyka českého. – 4 vyd. – Praha, 1952. – 1803 s.
- Zeman* – Zeman H. Słownik górnołużycko-polski. – Warszawa, 1967. – 680 s.

This publication is the result of the project implementation: *Retrofitting and Extension of the Center of Excellence for Linguaculturology, Translation and Interpreting* supported by the Research & Development Operational Programme funded by the ERDF.

Ivan Sabadosh

Transcarpathian dialecticisms asms as the material for the reflection of language obsolescence. 5

Resume. The article under consideration analyses Transcarpathian dialecticisms, inherited mostly from the pre-Slavonic language. These words are either absent in many Ukrainian dialects and literary language or are used in the latter very seldom, or in the capacity of archaisms.

Kew words: Transcarpathian dialecticisms, the Ukrainian language, pre-Slavonic, semantics, etymology.